

М.І. Стегней, канд. екон. наук, доцент

Г.Г. Білак, І.В. Лінтур, кандидати екон. наук

Мукачівський державний університет, м. Мукачеве

ФІНАНСОВА САНАЦІЯ ТА КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Постановка проблеми. Існуюча система управління фінансово-господарською діяльністю, санаційними заходами та фінансовий аналіз, який є основою прийняття управлінських рішень не завжди відповідають вимогам ефективного бізнес-управління в сучасних економічних умовах. Формальні методи аналізу і оцінки фінансового стану підприємства, що спрощують процес розробки санаційних заходів та вирішення складних виробничих і фінансових проблем, недостатньо ефективно використовуються на практиці. Це зумовлює необхідність проведення досліджень в сфері методологічного забезпечення комплексної оцінки фінансового стану суб'єктів господарювання та розробки санаційних заходів.

Фінансовий стан – це комплекс найважливіших характеристик функціонування підприємств в ринкових умовах. Він є важливим фактором конкурентоспроможності і стабільного розвитку підприємств. Стійкий фінансовий стан – це результат сукупної ефективної дії складових управління сукупністю господарських процесів, що визначають результати діяльності підприємства.

Сучасні підходи до процесу управління фінансовими і матеріальними ресурсами підприємства в умовах швидкозмінних ендогенних факторів, передбачають створення гнучкої системи прийняття рішень. Основою такої системи є комплексна оцінка фінансового стану, що визначає його рівень, дозволяє дослідити динаміку узагальнюючих показників, порівняти їх з аналогічними показниками інших підприємств і визначити перелік санаційних заходів та шляхи поліпшення фінансового стану. Тому проблема розробки наукових підходів комплексної оцінки фінансового стану з врахуванням ендогенних і екзогенних факторів, що впливають на здійснення фінансово-господарської діяльності та створення інформаційної бази прийняття рішень фінансового характеру, є найбільш складною в сучасних умовах інтеграційних процесів та наслідків фінансової кризи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням управління фінансово-господарською діяльністю підприємства, різним аспектам розробки санаційних заходів і моделювання комплексної оцінки фінансового стану присвятили свої роботи вітчизняні й закордонні вчені: О.М. Бандурка [1], І.А. Бланк [2], П.Ю. Буряк [3], В.М. Гриньова [4], К.В. Ізмайлова [5], Н.В. Колчина [7], М.Н. Крейніна [8], І.В. Зятковський, П.А. Орлов, В.О. Коюда, Т.С. Клебанова, А.М. Поддєрьогін, Г.В. Савицька, А.Д. Шеремет, О.В. Раєвнева, Г.Б. Поляк та ін.

Однак ряд питань, пов'язаних з розробкою моделей санації та формуванням комплексної оцінки фінансового стану, що дозволяють врахувати вплив зовнішнього середовища на функціонування підприємства і розробити шляхи покращення фінансового стану потребують подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті. Мета та завдання дослідження полягають в теоретичному узагальненні економічних моделей санації та комплексної оцінки фінансового стану підприємства, окресленні можливих напрямків підвищення рівня фінансового стану підприємства.

Виклад основного матеріалу досліджень. Фінанси суб'єктів господарювання відіграють провідну роль в системі суспільного відтворення та формування власних коштів і централізованих фінансових ресурсів держави.

Ринкові перетворення призвели до розширення сукупностей соціально-економічних відносин, підвищенню ролі розподільчих відносин. Набув значних темпів розвитку недержавний сектор економіки, сучасна банківська система, ринки товарів, послуг, капіталу. Суб'єкти господарювання почали широкого використовувати ринкові методи регулювання ділової активності для досягнення основної мети – максимізації прибутку, який виступає найважливішим джерелом і передумовою збільшення капіталу, зростання доходів підприємства і його власників. Цієї мети можна досягти лише використовуючи наукові підходи щодо організації фінансів, це дозволить не тільки зміцнити фінансове становище та конкурентоспроможність суб'єктів господарювання, але і забезпечити фінансову стабілізацію країни, в цілому.

На думку вчених О.М. Бандурки, М.Я. Коробова, П.А. Орлова й ін. [1, с. 8], ключовими вартісними економічними категоріями ринкової економіки є "гроші", "ціна", "прибуток" і "фінанси". Спільними для них є наступні фактори:

- по-перше, їх функціонування відбувається в системі товарно-матеріальних відносин і, таким чином, виникає необхідність здійснювати в грошовій формі розподіл і перерозподіл матеріальних і духовних благ,

створених і накопичуваних в суспільстві;

- по-друге, всі ці категорії взаємопов'язані між собою та в той же час кожна виражає специфічні, властиві тільки їй сторони економічних (виробничих) відносин.

В сучасних умовах товарно-грошових відносин неможливий прямий перерозподіл створеного суспільного продукту у натурально – речовій формі, а задоволення потреб відтворення, як на загальнодержавному рівні, так і на рівні окремих юридичних осіб, окремих громадян, відбувається за допомогою грошей, шляхом створення цільових грошових фондів. Саме цим визначається сутність фінансів і їхнє місце в системі виробничих відносин ринкової економіки.

Вчені В.Н. Гринева і В.О. Коюда [4, с. 17] вважають, що фінанси – це грошові відносини, що виникають між учасниками суспільного виробництва на всіх стадіях процесу відтворення, на всіх рівнях господарювання, у всіх сферах суспільної діяльності. Це процес формування, розподілу, використання грошових доходів і фондів відповідно з цільовим призначенням у формі фінансових ресурсів (рисунок).

Такі вчені як Н.В. Колчина, Г.Б. Поляк, Л.М. Бурмистрова вважають, що як економічна категорія фінанси організацій (підприємств) – це система фінансових або грошових відносин, що виникають у процесі формування основного й оборотного капіталів, фондів грошових коштів організації (підприємства) і їхнього використання. Вони носять розподільний характер і впливають на відтворювальний процес [7, с. 6].

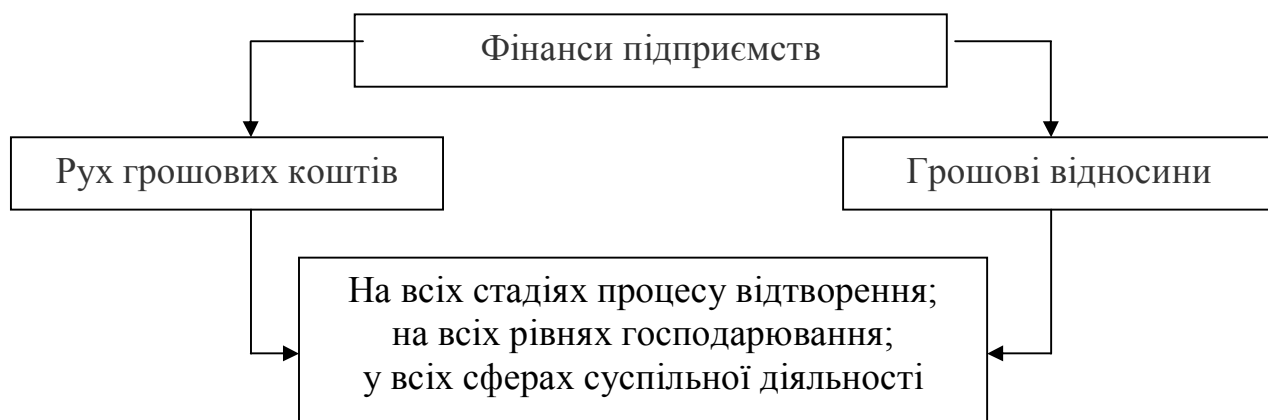

Схема функціонування фінансів підприємств[4]

Фінансова діяльність підприємства здійснюється на основі

використання відповідних форм і методів фінансового забезпечення функціонування підприємств. Можна виділити наступні основні завдання фінансової діяльності:

- забезпечення фінансовими ресурсами діяльності підприємства;
- забезпечення фінансовими ресурсами для виконання зобов'язань перед бюджетом, державними цільовими фондами й іншими об'єктами господарювання;
- забезпечення контролю за ефективним розподілом і використанням фінансових ресурсів.

Фінансова санація виступає одним із засобів подолання платіжної кризи та запобігання банкрутству підприємства. Походження терміну "санація" від латинського "sanare", що перекладається як оздоровлення або видужання, частково розкриває сутність. Згідно трактування Вікіпедії, санація - це система заходів, яка здійснюється під час провадження у справі про банкрутство, з метою запобігання визнання боржника банкрутом та його ліквідації, спрямована на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі, або частково вимог кредиторів[11].

Санацію пояснюють як систему заходів, що здійснюються для запобігання банкрутству. Санація може відбуватися способом об'єднання підприємства, яке перебуває на межі банкрутства з потужнішою компанією; за допомогою випуску нових акцій або облігацій для мобілізації грошового капіталу; за рахунок збільшення банківських кредитів і надання урядових субсидій; на основі перетворення короткострокової заборгованості в довгострокову; через повну або часткову купівлю державою акцій підприємства, що перебуває на межі банкрутства тощо.

Вищенаведене трактування цілей санації та способів її проведення є недостатньо точно окресленими, оскільки запобігання банкрутству ще не означає оздоровлення та повного виходу підприємства з фінансової кризи, а перераховані заходи не розкривають принципів методологічних підходів до вибору тих чи інших форм санації і не є вичерпними.

Вітчизняний науковець галузі фінансового менеджменту, І.О. Бланк, вважає, що санація – це система заходів по фінансовому оздоровленню підприємства, що реалізуються за допомогою сторонніх юридичних або фізичних осіб та спрямовані на запобігання оголошення підприємства-боржника банкрутом та його ліквідації [2]. Проте, санація може бути не лише засобом сторонньої фінансової підтримки, але й реалізовуватися силами самого підприємства.

Соколенко В.А. вважає, що фінансова санація – це система заходів,

мета яких полягає у покритті поточних збитків та усуненні причин їх виникнення, поновленні або збереженні ліквідності та платоспроможності підприємств, скороченні всіх видів заборгованості, поліпшенні структури оборотного капіталу і формуванні фондів фінансових ресурсів, необхідних для проведення санаційних заходів виробничо-технічного характеру [9].

На думку О.О. Терещенко, санація – це система фінансово-економічних, виробничо-технічних, організаційно-правових та соціальних заходів, спрямованих на досягнення чи відновлення платоспроможності, ліквідності, прибутковості і конкурентоспроможності підприємства-боржника в довгостроковому періоді [10]. Тобто санація – це сукупність усіх можливих заходів, які здатні привести підприємство до фінансового оздоровлення. Таке визначення вважається найбільш узагальнюючим, оскільки враховує всі можливі аспекти санації.

Важливу роль в процесі санації відіграють заходи мобілізації та використання внутрішніх і зовнішніх фінансових джерел оздоровлення підприємств. Джерелами фінансування санації можуть бути власні ресурси і кошти, надані власниками та іншими особами, а також залучені кошти на умовах позики чи на умовах власності; на поворотній або безповоротній основі.

Мета фінансової санації, як правило, полягає у покритті поточних збитків та усуненні причин їхнього виникнення, поновленні або збереженні ліквідності та платоспроможності підприємств, скороченні всіх видів заборгованості, поліпшенні структури оборотного капіталу та формуванні фондів фінансових ресурсів, необхідних для проведення санаційних заходів виробничо-технічного характеру.

Розробку санаційної концепції та плану санації найчастіше проводять консалтингові фірми в тісному взаємозв'язку із внутрішніми службами контролінгу, а санаційний аудит проводиться аудиторськими компаніями на замовлення потенційних санаторів, кредиторів та інших осіб, які можуть взяти участь у фінансуванні санації.

Важливою складовою організації дійового менеджменту санації є здійснення оцінки фінансового стану суб'єкта господарювання.

Доцільно розрізняти поняття фінансового стану і фінансової діяльності підприємства. Фінансовий стан характеризує результати фінансово-господарської діяльності і відображає розміри засобів підприємства, їх розміщення і джерела формування, залежить від матеріально-технічного забезпечення процесу виробництва, реалізації і формування прибутку.

Фінансовий стан характеризує, наскільки успішно функціонує підприємство. Показники фінансового стану відображають наявність,

розміщення і використання фінансових ресурсів. В остаточному підсумку, фінансовий стан у значній мірі визначає конкурентоспроможність підприємства, його потенціал у діловому співробітництві, оцінює, якою мірою гарантовані економічні інтереси самого підприємства і його партнерів по фінансовим та іншим економічним відносинам [8, с. 3].

Фінансовий стан може бути стабільним, нестабільним і кризовим у залежності від динаміки рівнів існуючої системи показників. У ринковій економіці фінансовий стан підприємства – це, по суті, з одного боку - кінцевий результат його діяльності, а з іншого боку – характеристика його фінансової конкурентоспроможності, використання фінансових ресурсів і капіталу, виконання зобов'язань перед державою й іншими суб'єктами господарювання (власники, кредитори, адміністрація, персонал (службовці), постачальники, покупці (клієнти), податкова адміністрація) [3, с. 284].

Стабільний фінансовий стан формується в процесі всієї економічної діяльності підприємства, визначення його на ту або іншу дату допомагає відповісти на запитання, наскільки правильно підприємство керувало фінансовими ресурсами протягом періоду, що передував цій даті; як використовувалося майно, яка структура цього майна, наскільки раціонально сполучені власні і позикові джерела, наскільки ефективно використовувало власний капітал; яка віддача виробничого потенціалу; чи нормальні взаємини с кредиторами, дебіторами, бюджетом, акціонерами і т.д. [8, с. 3].

Іншими словами стратегія та перспективи розвитку суб'єктів господарювання залежать від фінансового стану, а фінансовий стан підприємства залежить від ефективності сформованих взаємовідносин з постачальниками, покупцями, акціонерами, податковими органами, банками й іншими партнерами.

Таким чином, важливого значення набуває повна і достовірна інформація про фінансовий стан підприємства, на основі якої можна виявити можливості і економічний потенціал підприємства. Фінансові можливості підприємства, в першу чергу, демонструє власний капітал в розпорядженні підприємства, і активи вкладені у власний капітал. Визначення відносних показників структури джерел формування активів дає можливість оцінити рівень залежності підприємства від позикових джерел. Сильна залежність підприємства від кредиторів зменшує можливості подальшого розвитку підприємства, а зростання такої залежності, може призвести до банкрутства. З метою попередження банкрутства, необхідно своєчасно проводити оцінку фінансового стану й визначати шляхи забезпечення стійкості фінансового стану підприємства.

На практиці оцінка фінансового стану підприємства зводиться до розрахунку числових значень фінансових коефіцієнтів, показників структурних зрушень, темпів зміни. В економічній літературі існує велика кількість досліджень, присвячених проблемі вибору показників виміру фінансового стану функціонування підприємства. Всі вони розглядають фінансовий аналіз як інструмент проведення оцінки фінансового стану підприємства.

В економічній літературі розглянуто багато методів, на основі яких можна виділити основні напрями фінансового аналізу: методи, засновані на аналізі балансу; евристичні методи, неформалізовані методи з використанням експертних оцінок і економіко-математичні методи [5].

Методи, засновані на аналізі балансу, включають: ущільнення балансу; горизонтальний аналіз; вертикальний аналіз; трендовий аналіз; коефіцієнтний аналіз; балансовий метод.

Ущільнений баланс формують для загальної оцінки фінансового стану підприємства, шляхом об'єднання в групи однорідних статей. За рахунок групування скорочується число статей балансу, а це в свою чергу покращує наочність і дозволяє порівнювати баланси різних підприємств.

Горизонтальний аналіз базується на визначенні абсолютних і відносних відхилень характеристик різних статей балансу і фінансової звітності підприємства за певний період часу.

Горизонтальний аналіз повинен відображати аналіз закономірностей розвитку (трендовий аналіз), який передбачає порівняння кожної характеристики звітності з відповідними показниками за попередні періоди і побудову тренду, на основі якого можна визначати прогностичні показники.

Вертикальний аналіз передбачає розрахунок питомої ваги окремих статей у загальній валюті балансу, тобто вивчення структури статей активу і пасиву на звітну дату.

Коефіцієнтний аналіз дає можливість вивчати рівні і динаміку відносних показників фінансового стану, що розраховуються як співвідношення величин балансових статей або інших абсолютних показників фінансової звітності, порівнюючи їх з базовими або нормативними даними.

Для відображення співвідношень, структурних пропорцій двох груп взаємопов'язаних економічних показників, суми яких повинні бути тотожними використовують балансовий метод.

Що стосується евристики, то це метод, заснований на неформальних, інтуїтивних міркуваннях, на узагальненні досвіду рішення подібних задач. Цей прийом дає можливість зменшити число варіантів при рішенні задачі, тому він не гарантує одержання найкращого варіанта з усіх можливих [5, с.

21].

Застосування евристичних прийомів зв'язане з тим, що безліч процесів і явищ знаходять логічну оцінку з використанням досвіду фахівців і експертів [8, с. 66]. Це дозволяє підвищити ефективність аналітичного процесу.

До евристичних методів відносять: метод колективної експертної оцінки; метод аналогії; метод мозкового штурму; морфологічний аналіз; метод контрольних питань; метод колективного блокнота; метод семиразового пошуку.

Можна погодитись із думкою І.О. Іртищевої [6], що найчастіше використовують метод колективної експертної оцінки, який полягає в аналітичному дослідженні з використанням спеціальних анкет, в яких експерти дають незалежну характеристику економічних процесів.

Одним з можливих напрямків удосконалення фінансового аналізу може бути використання статистичних та економетричних методів дослідження залежностей, що підвищить ефективність аналізу за рахунок розширення множини досліджуваних факторів, можливості визначення шляхів та резервів досягнення цілей, обґрунтування управлінських рішень та вибору оптимального варіанта використання фінансових ресурсів.

Висновки. Фінансовий аналіз виступає основою інформаційного забезпечення проведення заходів щодо оцінки фінансового стану та розробки санаційних заходів. Комплексна оцінка фінансового стану дає можливість:

- охарактеризувати, оптимальність структури фінансів підприємства;
- провести оцінку фактичного стану і ефективності використання фінансів;
- визначити закономірності змін у фінансово-господарській діяльності і попередити кризовий стан підприємства;
- усунути причини нестабільності функціонування підприємства;
- забезпечити обґрунтоване планування та ефективне проведення санації підприємства.

Комплексна оцінка фінансового стану суб'єктів господарювання є необхідною складовою процесу управління фінансово-господарською діяльністю та розробки санаційних заходів, і виступає запорукою збереження платоспроможності підприємств. Оскільки фінансовий стан – це комплексне поняття, що є результатом взаємодії всіх елементів фінансових відносин підприємства, то процес комплексної оцінки фінансового стану і розробка санаційних заходів повинні включати в себе різноманітні заходи аналізу, моніторингу, діагностики, що підтверджує

необхідність подальших досліджень.

Бібліографічний список: 1. Бандурка О.М. Фінансова діяльність підприємства: Підручник – 2-ге вид., перероб. і доп./ О.М. Бандурка, М.Я. Коробов, П.І. Орлов та ін. // – К.: Либідь, 2003. – 384 с. 2. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: учебный курс / И.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, 1999. – 528 с. 3. Буряк П.Ю. Фінансово-економічний аналіз: Підручник для студентів вузів / Т.Ю. Буряк, М.В. Римар, М.Т. Бець та ін. // – К.: ВД "Професіонал", 2004. – 520 с. 4. Гриньова В.М. Фінанси підприємств: навч. посібник / В.М. Гриньова, В.О. Коюда; 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2004. – 424 с. 5. Измайлова К.В. Сучасні технології фінансового аналізу / К.В. Измайлова. – К.: МАУП, 2003. – 148 с. 6. Іртищева І.О. Фінансово-кредитне забезпечення аграрного сектору: питання теорії і практики: монографія / І.О. Іртищева, М.І. Стегней. – Дизайн та поліграфія. – Миколаїв, 2009. – 195 с. 7. Колчина Н.В. Финансы организаций (предприятий): учебник для ВУЗов. – 3-е изд., перераб. и доп. / Н.В. Колчина, Г.Б. Поляк, Л.М. Бурмистрова и др. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 368 с. 8. Крейнина М.Н. Финансовое состояние предприятия. Методы оценки / М.Н. Крейнина.– М.: ИКЦ «ДИС», 1997. – 224 с. 9. Соколенко В.А. Санационный менеджмент: реалии, проблемы, решения / В.А. Соколенко. – Х.: Основа. – 2001. – 250 с. 10. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: навч. посібник // О.О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2000. – 412 с. 11. Вільна енциклопедія Вікіпедія [електронний ресурс] – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Санація_економічна.

Стегней М.И., Билак Г.Г. Финансовая санация и комплексная оценка финансового состояния субъектов хозяйствования. Рассмотрены актуальность современных научных подходов к финансовой санации и к формированию комплексной оценки финансового состояния субъектов хозяйствования. Обобщенно систему составляющих и задачи финансов предприятий. Продемонстрировано различные направления финансового анализа. Определены возможные пути совершенствования финансовой санации и оценки финансового состояния. Показана необходимость использования статистических и эконометрических методов исследования зависимостей.

Stehnei M., Bylak G. Financial reorganization and comprehensive assessment of the financial condition of economic subjects. Discusses the relevance of modern scientific approaches to financial reorganization and the formation of a comprehensive assessment of the financial condition of entities.

Generalized system components and objectives of finance companies. Demonstrated various areas of financial analysis. Outlined possible ways to improve the financial rehabilitation and assessment of financial condition. The necessity of the use of statistical and econometric methods for the study of addictions.